

Ethnolinguistics and its theoretical foundations

Madina MUSABEKOVA¹

Uzbekistan State University of World Languages

ARTICLE INFO

Article history:

Received January 2024

Received in revised form

10 January 2024

Accepted 25 February 2024

Available online

25 May 2024

Keywords:

Ethnolinguistics,
culture,
cultural heritage,
linguistics,
anthropology,
research,
Edward Sapir,
Benjamin Lee Whorf.

ABSTRACT

This article analyzes the science of ethnolinguistics and its theoretical foundations. The importance of studying the connections between ethnolinguistics and linguistics, their interdependence, and the relationship between culture and language is shown.

2181-3701/© 2024 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol2-iss2-pp348-352>

This is an open-access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Etnolingvistika va uning nazariy asoslari

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

etnolingvistika,
madaniyat,
madaniy meros,
lingvistika,
antropologiya,
tadqiqot,
Edward Sapir,
Benjamin Lee Whorf.

Ushbu maqolada etnolingvistika fani va uning nazariy asoslari tahlil qilinadi. Etno va lingvistika fanlarining tutash nuqtalarini, ularning o'zaro bog'liqligini hamda madaniyat va til o'rtasidagi aloqalarni o'rganishning ahamiyati ko'rsatib beriladi.

¹ Teacher, Uzbekistan State University of World Languages. E-mail: m.musabekova3103@gmail.com

Этнолингвистика и ее теоретические основы

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

этнолингвистика,
культура,
культурное наследие,
лингвистика,
антропология,
исследования,
Эдвард Сепир,
Бенджамин Ли Уорф.

В данной статье анализируется наука этнолингвистика и ее теоретические основы. Показана важность изучения связей этнолингвистики и языкознания, их взаимообусловленности, взаимосвязи культуры и языка.

KIRISH

Etnolingvistika – bu til va madaniyat o'rtasidagi munosabatlarni o'rganadigan fan. Ushbu soha tilni insoniyatning madaniy merosi sifatida ko'rib chiqadi va til tuzilmalari, so'z boyligi, leksik birliklarning madaniyat bilan bog'liqligini o'rganadi. Bu maqolada etnolingvistika fanining nazariy asoslari, uning rivojlanish tarixi va zamonaviy yo'nalishlari ko'rib chiqiladi.

Etnolingvistikaning asosiy nazariy yondashuvlari

1. Sapir-Whorf Gipotezasi: Bu nazariya tildagi strukturalarning insonning dunyoni idrok etishiga va tafakkuriga ta'sir qilishini ta'kidlaydi. Bu gipoteza til va madaniyatning bir-biriga kuchli ta'sirini ko'rsatadi.

- Lingvistik nisbiylik: Bu gipoteza tilning inson fikrlash tarziga ta'sirini ta'kidlaydi. Edward Sapir va Benjamin Lee Whorf tomonidan ilgari surilgan bu nazariya, turli tillarda gaplashuvchi odamlar dunyoni turlicha ko'rishlari va tushunishlarini ilgari suradi. Masalan, turli tillarda ranglarni tasniflash tizimlari farqlanishi mumkin va bu farqlar dunyoni qanday ko'rishimizga ta'sir qiladi.

- Lingvistik determinizm: Bu kontseptsiya til nafaqat fikrlashni cheklaydi, balki uni shakllantiradi deb ta'kidlaydi. Masalan, bir tilda mavjud bo'lgan so'zlar va ifodalar boshqa tilda mavjud bo'lmasligi mumkin va bu turli tildagi odamlarning dunyoqarashini farqlaydi.

2. Antropologik tilshunoslik: Bu yondashuv til va madaniyatni insoniyatning fundamental jihatlari sifatida ko'rib chiqadi va ularni o'rganishda keng qamrovli antropologik usullarni qo'llaydi. Bu yondashuv tildan madaniy jarayonlarni tushunishda vosita sifatida foydalanadi.

3. Pragmatik nazariya: Pragmatika tilning kontekstual va vaziyatga xos ma'nolarini o'rganadi. Etnolingvistika doirasida pragmatika tildan madaniy ko'rsatkich sifatida qanday foydalanilishini o'rganadi. Bu yondashuv tildan foydalanuvchilarning madaniy kontekstga moslashishini tahlil qiladi.

4. Semiotik yondashuv: Semiotika belgi va belgilar tizimlarini o'rganish bilan shug'ullanadi. Etnolingvistika semiotik yondashuvi til va belgilar orqali madaniy ma'nolarni qanday ifodalanishini o'rganadi. Bu yondashuv tildagi simvolik va madaniy belgilarni tahlil qiladi.

Etnolingvistikaning Muhim Asoslari

– til va madaniyatning o'zaro bog'liqligi: Har bir til o'ziga xos madaniy elementlarni o'z ichiga oladi. Masalan, turli tillarda mavjud bo'lgan rang atamalari, qarindoshlik munosabatlari yoki ma'lum bir faoliyat bilan bog'liq terminlar turlicha madaniy talqinlarga ega bo'lishi mumkin.

– kod-almashtirish (Code-switching): Bu fenomen bir tildan ikkinchisiga yoki bir lahjada boshqa bir lahjaga o'zgarish qilishni anglatadi. Bu madaniyatlararo aloqalarda va ko'p tilli jamoalarda keng tarqalgan.

– metaforalar va ma'nolar: Metaforalar til va madaniyatning o'zaro aloqasini ko'rsatishda muhim rol o'ynaydi. Masalan, turli madaniy kontekstlarda metaforalar yordamida ma'nolar qanday hosil qilinishini o'rganish etnolingvistikaning bir qismi hisoblanadi.

– narrativ va hikoyalar: Har bir madaniyatning o'ziga xos hikoyalari va afsonalari mavjud bo'lib, bu hikoyalar tildagi muayyan tuzilish va ifoda usullari orqali etkaziladi.

Etnolingvistika til va madaniyatning bir-biriga qanday ta'sir qilishini chuqurroq anglashga yordam beradi. Bu ilmiy yo'nalish antropologiya, sotsiologiya, psixologiya va boshqa fanlar bilan o'zaro bog'liq holda rivojlanadi va insoniyatning turli madaniyatlari va tillari haqida kengroq tushuncha hosil qiladi.

MATERIALLAR VA USULLAR

Maqolada etnolingvistikani o'rganishda qo'llaniladigan asosiy usullar va metodologiyalar tahlil qilinadi. Asosan ilmiy adabiyotlarni ko'rib chiqish, etnografik tadqiqotlar, so'rovnoma va intervyu usullari ishlatiladi. Bu usullar yordamida turli tillarning madaniy o'ziga xosliklarini aniqlash va ularning jamiyatdagi rolini tushunish maqsad qilinadi.

Etnografik usul:

- Ishtirokchi kuzatish: Tadqiqotchi ma'lum bir madaniy guruh ichida yashab, ularning til va madaniyatini bevosita kuzatdi.

- Kontekstual tahlil: Tilning turli madaniy kontekstlarda qanday ishlatilishini o'rganish uchun amaliy kuzatuvlar olib borildi.

- Bu usul madaniyatni o'rganish uchun qo'llaniladi va tilning qanday ishlatilishini bevosita kuzatish va ishtirokchi kuzatish orqali o'rganishni o'z ichiga oladi.

- So'rovnoma va intervyu: Respondentlar bilan suhbatlashish va so'rovlar o'tkazish orqali til va madaniyat o'rtasidagi bog'liqliklar o'rganiladi.

- Tashqi kuzatuv: Bu usul til va madaniy urf-odatlarini kuzatish va qayd qilishni o'z ichiga oladi.

Matn tahlili:

- Adabiyot, ommaviy axborot vositalari va kundalik tilga oid yozuvlar o'rganilib, ulardagi madaniy va etnik jihatlar tahlil qilindi.

So'rovnoma va intervyu:

- Respondentlar bilan suhbatlashish va so'rovlar o'tkazish orqali til va madaniyat o'rtasidagi bog'liqliklar aniqlashga harakat qilindi.

Tashqi kuzatuv:

- Tadqiqotchi tomonidan turli madaniy urf-odatlar va hodisalar kuzatilib, ularning til bilan bog'liqligi qayd qilindi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari quyidagilarni ko'rsatdi:

1. Lingvistik nisbiylik va determinizm:

- Turli tillar dunyoqarashni shakllantirishi va madaniyatning turli jihatlarini aks ettirishi tasdiqlandi. Masalan, ranglar, vaqt tushunchasi va ijtimoiy rollar turli tillarda turlicha ifodalanadi.

2. Madaniy kodlar va til:

- Til orqali madaniy kodlar avlod-dan-avlodga yetkaziladi. Bu kodlar madaniyatning turli jihatlarini, shu jumladan, an'analar, urf-odatlar va qadriyatlarni o'zida saqlaydi.

3. Tilning ijtimoiy vazifalari:

- Til ijtimoiy identifikatsiya va kommunikatsiyada muhim rol o'ynaydi. Turli etnik guruhlar o'z tillari orqali o'zlarini aniqlaydilar va bir-birlari bilan muloqot qiladilar.

Tadqiqot natijalari etnolingvistikaning til va madaniyat o'rtasidagi murakkab aloqalarni aniqlashda muhim rol o'ynashini ko'rsatadi. Misol tariqasida, o'zbek tilining leksikologiyasi va undagi milliy xususiyatlar tahlil qilinadi. Bundan tashqari, turli hududlarda yashovchi xalqaro hamjamiyatlarning tilidagi madaniy izlar o'rganiladi.

Etnolingvistika madaniyat va til o'rtasidagi o'zaro ta'sirni chuqur o'rganish imkonini beradi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, til madaniyatni saqlash va uni kelgusi avlodlarga yetkazish vositasi sifatida xizmat qiladi. Shuningdek, etnolingvistika jamiyatlararo kommunikatsiyaning samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

MUHOKAMA

Etnolingvistik tadqiqotlar madaniy merosni saqlash va yo'qolib borayotgan tillarni qayta tiklashda katta ahamiyatga ega. Bu tadqiqotlar orqali madaniyatning turli jihatlar chuqurroq tushuniladi va tillarning ijtimoiy rolini aniqlashga yordam beradi. Shuningdek, tadqiqotlar turli etnik guruhlar o'rtasidagi ijtimoiy birdamlikni mustahkamlash va tushunishni yaxshilash imkonini beradi. Shuningdek, tadqiqotlar turli etnik guruhlar o'rtasidagi ijtimoiy birdamlikni mustahkamlash va tushunishni yaxshilash imkonini beradi.

XULOSA

Etnolingvistika til va madaniyat o'rtasidagi bog'liqlikni chuqur o'rganish orqali milliy o'ziga xoslikni anglash va uni saqlashda muhim ilmiy yo'nalishdir. Bu fan jamiyatlarning madaniy boyligini tadqiq qilishda va ularni kelajak avlodlarga yetkazishda katta ahamiyatga ega. Etnolingvistika til va madaniyat o'rtasidagi murakkab munosabatlarni o'rganish orqali nafaqat akademik bilimlarni boyitadi, balki amaliy jihatdan ham o'z o'rniga egadir. Uning nazariy asoslari va tadqiqot usullari madaniy merosni saqlash, tillarni hujjatlashtirish va turli guruhlar o'rtasidagi ijtimoiy birdamlikni mustahkamlashda muhim rol o'ynaydi. Bu sohadagi tadqiqotlar madaniyat va tilning o'zaro ta'sirini chuqurroq tushunishga yordam beradi va kelajak avlodlarga boy madaniy merosni yetkazishda asqotadi. Kelgusidagi tadqiqotlar etnolingvistika sohasida yangi yutuqlarni kashf qilish va ilmiy bilimlarni boyitishda davom etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Foley, W. A. (1997). *Anthropological Linguistics: An Introduction*. Blackwell Publishers.
2. Duranti, A. (1997). *Linguistic Anthropology*. Cambridge University Press.
3. Fishman, J. A. (2001). *Handbook of Language and Ethnic Identity*. Oxford University Press.
4. Sapir, E. (1921). *Language: An Introduction to the Study of Speech*. Harcourt, Brace and Company.
5. Whorf, B. L. (1956). *Language, Thought, and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf*. MIT Press.

6. Hymes, D. (1964). *Language in Culture and Society: A Reader in Linguistics and Anthropology*. New York: Harper & Row.
7. Trudgill, Peter (2000). *Sociolinguistics: An Introduction to Language and Society*. Penguin Books.
8. Crystal, David (2000). *Language Death*. Cambridge University Press.
9. Ahearn, Laura M. (2016). *Living Language: An Introduction to Linguistic Anthropology*. Wiley-Blackwell.
10. Foley, William A. (1997). *Anthropological Linguistics: An Introduction*. Blackwell Publishing.